בס"ד

ספיר ויהלום

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ועיון
מאוצרות תורת החסידות
משובצות זהב ומסודרות
משיעוריו ושיחותיו של
רבי מנחם מנדל פוטרנק שליט"א

פרשת תולדות

על התורה

שלהבות קודש והגיונות חכמה
מפרשת השבוע

תהילים

אבני חן וטפי שיח
בפרקי נעים זמירות ישראל

הדהק משכן רע

ויתרצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי ותלך לדרש את ה' (בראשית כה כב).

הגאון **רבי שמעון סופר** זצ"ל, בנו של רבנו הגאון **רבי משה סופר** זצ"ל בעל ה'**חתם סופר**' ורבה של קראקא, נהג להזהיר את בני קהילתו לעמוד על המשמר ולהקפיד שבניהם ילמדו אך ורק בחברת חברים ישרים ויראי שמים.

הוא הדגיש שוב ושוב כי אין די בכך שהמלמד עצמו יהיה אדם הגון וראוי, אלא חובה לבחון היטב גם את מהותם של התלמידים בכיתה, ולוודא שאין בהתנהגותם כדי להשפיע לרעה על חבריהם.

עוד היה אומר, כי חברים רעים עלולים להשפיע לרעה אף על ילד ישר דרך ולהדיחו מן המסילה, על כן מוטל על ההורים לעמוד על המשמר ולעקוב בדקדוק אחר חברתו של הבן, שכן כוחה של הסביבה הוא עצום, וביכולתה להוריד לטמיון את כל החינוך והעמל שהשקיעו בו הוריו ומוריו.

בדרשותיו בענין זה, נהג להביא את הפסוק 'ויתרצצו הבנים בקרבה... ותלך לדרש את ה'', ופרש רש"י שהמילה 'ויתרצצו' היא מלשון ריצה: כשהיתה רבקה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר, היה יעקב רץ ומפרכס לצאת, וכשהיתה עוברת על פתחי עבודה זרה, היה עשו מפרכס לצאת.

והנה, השאלה מתבקשת מאליה: ניתן להבין שעשו ביקש לצאת כשרבקה עברה ליד פתחי עבודה זרה, שהרי הוא נמשך לרע ולטומאה. אך יעקב אבינו, לשם מה ביקש לצאת לבית מדרשם של שם ועבר?

הלוא חז"ל מגלים לנו **במסכת נדה** (ל:) שקודם לידת האדם, בעודו במעי אימו, נר דלוק על ראשו והוא צופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, ומלמדים אותו את כל התורה כולה, עד שהפליגו שם ואמרו שאין לך ימים שהאדם שרוי בהם בטובה יותר מאותם הימים. ואם כן, מה ראה יעקב אבינו לפרכס ולבקש לצאת החוצה, בשעה שהוא יושב במעי אימו ולומד את התורה מפי מלאך?

אלא שבכך בא יעקב אבינו ללמדנו יסוד גדול אודות כוחם הרע והשפעתם המזיקה של חברים רעים. אף על פי שזכה ללמוד את התורה כולה מפי המלאך, כיוון שהיה שרוי במחיצתו של עשו הרשע, העדיף יעקב לוותר על כך ולצאת לבית מדרשם של שם ועבר - ובלבד שלא לשהות בצוותא עם חבר רע!

יגיד עליו רעו

בעת חדווה ושמחה, סיפר הרב הקדוש **רבי חיים מאיר מויז'ניץ** זי"ע בעל ה'**אמרי חיים**', כי הרב הקדוש **רבי אריה לייב** '**הסבא**' **משפולי** זי"ע, היה נזהר מאוד בבחירת חבריו, והעיד על עצמו שאינו חפץ להתחבר אלא עם אנשים יראי שמים ושלמים במעשיהם.

וכשנשאל על טעם הדבר, הסביר: בשעה שאעלה לבית דין של מעלה לאחר אריכות ימי ושנותי, בוודאי יציגו לפני רשימה של אנשים וישאלוני מי מתוכם היו חברי וידידי בעולם הזה. לאחר שאשיב, יבחנו בבית הדין את מעשיהם של אותם אנשים, ועל פי זה יבואו לדון גם אותי.

לפיכך, אם אתחבר בעולם הזה עם חברים כשרים וטובים, אוכל להצביע עליהם שם, ויאמרו עלי בשמים '**יגיד עליו רעו**' (איוב לו לג) - מכיוון שחבריו היו טובים, מסתבר שגם הוא נהג כמותם, ובזכות זה לא יבואו לפשפש במעשי ולדקדק עמי כחוט השערה. אך אם אתרועע עם חברים שאינם הגונים, יתעורר בשמים חשש שמא הושפעתי ממעשיהם הרעים, ויבואו לבדוק את כל מעשי שלי בבחינה מדוקדקת, ומי יודע מה יימצאו בהם...

על כן, סיים, החכם עיניו בראשו ועליו לבחור את חבריו בקפידה מרובה, כדי שיוכל להתהדר בהם בבית דין של מעלה.

בהקשר לכך, נהג בנו, הרב הקדוש **רבי משה יהושע מויז'ניץ** זי"ע בעל ה'**ישועות משה**', להזהיר על כך ביותר, והיה מספר כי ראה בעיניו כיצד חבר רע עלול להשפיע לרעה ולהוריד לטמיון עמל והשקעה של שנים.

וכה סיפר: "לפני מלחמת העולם השניה, בעודי בעיר גרוסווארדיין, למד בישיבתי תלמיד מצוין, מתמיד עצום שהיה לשם ולתפארת, והכל ניבאו לו עתיד מזהיר כגאון בישראל. במהלך שנות המלחמה לא ידעתי מה עלה בגורלו, אך לאחריה פגשתיו כאן בארץ ישראל. לתדהמתי ולאכזבתי הרבה, נוכחתי לראות כי שינה את דרכו לחלוטין. לא נותר בו זכר לאותו בחור של פעם; הוא שינה את לבושו וגילח את זקנו, והכרת פניו ענתה בו כי השתנה לגמרי.

פניתי אליו ואמרתי לו: "ברור לי שהגורם לירידתך הרוחנית היה אחד משני דברים - או שהתחברת לחברים רעים, או שקראת בספרים פסולים".

השיב לי הלה בצער: 'רבי, שניהם התקיימו בי - גם התחברתי לחברים רעים וגם קראתי בספרים פסולים'".

המשך בעמוד ב'

כח לעשות חיל

ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם (תהלים יח לח).

במדרש איכה (פתיחתא ל ד טו) תיארו חכמינו ז"ל ארבעה מלכים ממלכי בית דוד, שהתפללו לפני הבורא יתברך שיצילם מאויביהם ויסייע להם במלחמתם כנגדם, אלא שכל אחד ביקש באופן אחר, ולכל אחד מהם נענה ה' יתברך כפי בקשתו.

ארבעת המלכים הם: דוד, אסא, יהושפט, חזקיהו: דוד המלך עליו השלום ביקש בתפילתו: 'ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם', והשיב לו הקדוש ברוך הוא שיעשה כפי בקשתו, וזה האמור (שמואל א' ל יז) 'ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם'.

במקרא זה דרש רבי יהושע בן לוי את המילה 'למחרתם' כשני לילות ויום אחד, שהיה הקדוש ברוך הוא מאיר לדוד המלך באותם לילות שרדף אחרי אויביו בברקים, וזהו שנאמר (תהלים יח כט) 'כי אתה תאיר נרי'.

כעבור חמישה דורות עמד נכד-נכדו אסא מלך יהודה, ואמר לקדוש ברוך הוא: אני אין בי כוח להרוג את אויבי, אלא מבקש אני שארדפם ואתה תשלים את המלאכה ותהרגם. נענה לו הקדוש ברוך הוא ומילא בקשתו, שנאמר (דברי הימים ב' יד יב) 'וירדפם אסא והעם אשר עמו עד לגרר ויפל מכושים לאין להם מחיה כי נשברו לפני ה' ולפני מחנהו'. מדוע לא נאמר כי הם נשברו 'לפני אסא' אלא 'לפני ה' ולפני מחנהו'? כי הבורא יתברך שברם והרגם.

עמד אחריו בנו יהושפט ואמר: אני אין בי כוח לא להרוג ולא לרדוף, אלא אני אומר שירה ואתה עושה עבורי את השאר.

נענה לו הבורא יתברך, שנאמר (שם כ כב) 'ובעת החלו ברנה ותהלה נתן ה' מארבים על בני עמון מואב והר שעיר הבאים ליהודה וינגפו'. הרי שעל ידי הרינה והתהילה השלים ה' את המלאכה ואויבי ישראל נגפו לפניהם.

תשעה דורות לאחר מכן, עמד חזקיהו המלך ואמר לפני הקדוש ברוך הוא: אני אין בי כוח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה, אלא אני ישן על מיטתי ואתה עושה. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אני עושה, שנאמר (מלכים ב' יט לה) 'ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור'.

במבט פשוט, נראה כי חזקיהו המלך היה גדול יותר מכל המלכים שמלכו לפניו, עד כדי כך שהוא לא היה זקוק לעשות מאומה בעצמו, ואפילו תפילה ושירה לא אמר, אלא היה ישן על מיטתו ורואה ניסים גלויים מאת ה' יתברך.

מעלה יתרה יש בכך, משום שכאשר אדם משתתף בפעולה, עלולה להיכנס בליבו מחשבה, כי הוא אשר פעל את התוצאה בכוחו, והיו ישראל עלולים להיכשל במחשבת 'כחי ועצם ידי'.

ואכן אמרו חכמינו ז"ל (סנהדרין צד.) שביקש הקדוש ברוך הוא לעשות את חזקיהו משיח, ולכאורה נראה כי הוא בא אל התכלית ואל השלמות.

אולם כבר אמרו המפרשים כי לא יתכן לומר על דוד המלך - רגל רביעי במרכבה העליונה, שדרגתו היא הפחותה מכל ארבעת המלכים, עד שהוצרך לרדוף ולהשמיד בעצמו ולהרוג בכלי נשק, ולא יכול היה לישון על מיטתו ויעשה ה' חפצו. אין מסתבר כלל כי אמונתו היתה פחותה חלילה מהמלכים אשר אחריו, ועל כן היה רודף את אויביו ונלחם בהם ולא מאמין ובוטח בה' יתברך שיילחם עבורו.

אלא הביאור הוא להפך - כפי שכתבו בספרים הקדושים - כי דווקא העובדה שהיה יוצא למלחמה מעידה על גודל האמונה שהיתה חדורה בו. וכה נשגבה היתה אמונתו, עד אשר אפילו בשעה שהיה יוצא בעצמו למלחמה ורואה ניצחונות על ידי כוחו כביכול, לא עלתה על דעתו כלל לומר כי בכוחו עשה וניצח, וברור היה לו ולכל העם הנלווים אליו כי יד ה' עשתה זאת, כי ה' הוא איש מלחמות וא-ל נקמות.

אולם בימי חזקיהו המלך, שנחלש כוח האמונה ביותר, חשש חזקיהו כי אם יצאו ישראל למלחמה בעצמם ויגברו על אויביהם בכוחם, עלולה להיכנס בליבם המחשבה כביכול היה זה על ידי כוחם ועלולים הם לשכוח כי ה' אלקיך הוא הנותן לך כח לעשות חיל. על כן ביקש חזקיהו שיוכו חיילי אשור בעוד הוא ישן על מיטתו, ואפילו שירה לא אמר, כדי שיבינו העם שאפילו התפילה והשירה אינן פועלות ללא רצון ה'.

חזקיהו הינו המלך המאוחר מבין אותם ארבעה מלכים, והאמונה בדורו נחלשה יותר מן הדורות הקודמים.

המשך בעמוד ג'

פנה ה'ישועות משה' לתלמידיו וסיים: "אם כן, הכל מובן. חברים רעים הם סכנה עצומה לנפש האדם, ומספרים קלוקלים יש לברוח כמו מפני אש בוערת!"

משמרת למשמרתי

עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי (בראשית כו ה).

רש"י עומד על המילים 'וישמר משמרתי', ומפרש שמדובר בגזרות להרחקה על אזהרות שבתורה, כגון שניות לעריות ושבות לשבת.

נמצא לפי זה, שכאשר הקדוש ברוך הוא מסביר ליצחק שהוא מברך אותו בעבור אברהם, הוא אומר לו שמעלתו הגדולה של אברהם אינה מתמצה בקיום המצוות עצמן, אלא מגיעה לשיאה בבניית גבולות והרחקות סביבן. לפיכך נאמר תחילה 'וישמר משמרתי', שעשה גדרים וסייגים למצווה, ורק לאחר מכן נאמר 'מצותי חקותי ותורתי', שקיים את המצוות.

והסיבה לכך היא פשוטה: כשאדם מקיים תורה ושומר מצוות, אין בכך ראיה שהוא עושה זאת מאהבת השם יתברך, ויתכן שכל רצונו הוא לקבל על כך שכר או לחלופין לא להענש אם לא יעשה את המוטל עליו.

אך אם אדם עושה דברים שהוא אינו חייב לעשות, ומציב לעצמו גדרים רק כדי לא להיכשל בעבירה, זו ההוכחה שהוא לא מקיים את התורה מתוך כפייה אלא ברצון, ושהוא שמח עם התורה ורוצה לעשות לקדוש ברוך הוא נחת רוח.

זו היתה דרכו של אברהם אבינו, וממנו ירשנו את הכוח לנהוג כך. יהודי מקבל על עצמו לעשות גם דברים שהוא אינו מחויב בהם!

שישו ושמחו בשמחת תורה

לפני מספר שנים, הוזמנה אשת ממשל בכירה בארצות הברית לבית הכנסת ביום שמחת תורה. ממקומה בעזרת הנשים היא נחשפה למחזה שלא ראתה מימיה: אנשים רוקדים ומחבקים אל ליבם חפצים גדולים עטופים בדי קטיפה מרהיבים ומעוטרים בכתרי כסף נוצצים.

משתאה כולה, פנתה למארחיה ושאלה: "מהם החפצים המפוארים האלה שכולם רוקדים עמם?"

"אלו ספרי התורה שלנו", ענו. "זהו ספר החוקים של העם היהודי".

אשת הממשל הביטה בהם בפליאה עצומה. "איזו אומה מוזרה", אמרה בתמיהה. "אני מכירה אינספור אמריקאים פטריוטים, ואני עצמי פטריוטית של ארצות הברית, אך מימי לא ראיתי אדם שרוקד עם ספר החוקה האמריקאית. מדוע אתם רוקדים עם ספר החוקים בכזו שמחה? הלוא חוקים הם דבר שמגביל את האדם!"

ואכן, לא נמצא אזרח המוסיף לעצמו סייגים וגדרים מעבר לחוקי המדינה, או בן נח המוסיף חומרות והרחקות מיוזמתו על שבע המצוות שבהן הוא מחויב.

עבור אומות העולם, החוקים נועדו אך ורק כדי לשמור על הסדר הציבורי ולמנוע אנרכיה. הם מתקבלים כהכרח בל יגונה - עושים אותם רק כי חייבים, אך בעומק הלב, השאיפה הטבעית היא שניתן יהיה לחיות בלעדיהם.

אצלנו, לעומת זאת, התורה היא מהות אחרת לחלוטין. המצוות אינן אוסף של חוקים אלא אמצעי לקשר עם הקדוש ברוך הוא ודרך לעשות לו נחת רוח. הגדרים והסייגים שהאדם מוסיף על עצמו, הם המדד שבו נבחן האדם אם הוא מקיים את התורה מחוסר ברירה, או מרצונו הטוב.

וכך כותב הגאון הקדוש **רבי צבי אלימלך מדינוב** זי"ע בספרו **'בני יששכר'** (תשרי מאמר י), כי הנהגת היהודי שונה מהנהגת הגוי ביחסו למצוות:

גם כאשר היהודי פטור ממצווה, רצונו וחפצו הוא לקיים את מצוות השם יתברך, ועל כן בכל מצווה שהוא מקיים, הוא מחמיר על עצמו חומרות יתרות שלא נצטווה עליהן. לעומת זאת הגוי גם כאשר הוא מקיים מצווה, היא עליו למשא, והוא עושה רק את המוטל עליו, ובוודאי לא מחמיר על עצמו לעשות יותר מכך, ובהזדמנות הראשונה שבה הוא יכול לפטור את עצמו מן המצווה - הוא בורח ממנה כאדם הבורח מעבודה קשה. לפי זה יובן, שלא יימצא בכל אומות העולם מי שיעשה מצווה כלשהי בדקדוק ובחומרות יתרות, וגם אם יהיה אחד מרבבות גויים שישמור את שבע מצוות בני נח, הוא ישמור רק את מה שהוא מוכרח לעשות, אך לא יחמיר על עצמו בשום אופן.

רק יהודים שמחים בתורה ובמצוות, ומתחברים עם הקדוש ברוך הוא נותן התורה!

טעם הגדי

לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טבים ואעשה אתם מטעמים לאביך כאשר אהב (בראשית כז ט).

שני גדיי עיזים עשתה רבקה ליצחק באותו לילה שבו רצה לברך את עשו.

את פשרם של שני הגדיים מגלה לנו **רש"י הקדוש**: "וכי שני גדיי עיזים היה מאכלו של יצחק? אלא פסח היה, האחד הקריב לפסחו, והאחד עשה מטעמים".

טעם הגדי - מסביר רש"י בשם **'פרקי דרבי אליעזר'** - דומה הוא מאוד לטעם הצבי, אותו ביקש יצחק מעשו לצוד בעבורו בשדה.

כעת, כאשר יאכל יצחק מהגדי, לא יחוש בטעמו השונה מהצבי אותו הלך עשו לצוד, ולא יחשוד ביעקב המחופש לעשו בבואו לקבל את הברכות.

אלא שפרט אחד נותר עדיין מוקשה מאוד בדברי רש"י: האם ביקש יצחק מעשו לצוד לו צבי בעבור קרבן פסח?! הלוא אין הצבי כשר להקרבה כלל, וכיצד יכול היה להקריבו לשם פסח?!

קושיא זו הקשה החסיד **ר' עזריאל זעליג וינברג** ז"ל בספרו **'זכרון עז'**, והסביר על פי מעשה:

כיסופיהם העזים של חסידי **סלאנים** שב**טבריה** לרבותיהם שבגולה היו לשם דבר.

אחד מראשי העדה היה החסיד המופלג **רבי נח וינברג**, נכדו של בעל ה'יסוד העבודה' מסלאנים.

בשנת תרפ"ז איוותה נפשו של רבי נח לנסוע לרבו בעל **'בית אברהם'** מסלאנים, לשם כך נסע ירושלימה במטרה להצטייד בדרכון לנסיעה לאירופה.

אלא שבירושלים נפל רבי נח למשכב, ושכב על מיטת חוליו בבית קרוב משפחתו **ר' יוסל וינברג**.

כאשר אך קיבל בנו, הוא אדמו"ר **רבי אברהם** בעל ה'**ברכת אברהם**', את הידיעה על מחלתו של אביו, יצא לדרכו ירושלימה.

לא קלה היתה הדרך בימים ההם מטבריה שבגליל לירושלים.

הדרכים משובשות היו, המכוניות ישנות ומקרטעות, והשמש קפחה על ראשי הנוסעים במשך כל הדרך הארוכה.

לאחר נסיעה מייגעת הגיע ה'ברכת אברהם' לירושלים ומיהר לבית ר' יוסל וינברג לבקר את אביו.

והנה, מיד כשדרכו רגליו על מפתן הבית, עוד טרם שהספיק לנשום מהדרך, נשמע קולו של האב, רבי נח, המבקש מבנו להביא לו קערת מים לנטילת ידיים.

הזדרז ה'ברכת אברהם' לעשות רצון אביו והגיש לו את מבוקשו, אך למראה הקערה הניד האב בראשו לשלילה, והורה להביא מים אחרים.

לא התעצל הבן, ומבלי להוציא מילה מפיו מיהר והחליף את המים שלא מצאו חן בעיני אביו.

שוב ביקש רבי נח מבנו כוס מים, וכאשר הגיש את הכוס לפניו, דחה אותה וציווה עליו להביא כוס אחרת.

כך נמשך הדבר במשך זמן מה, כאשר רבי נח מבקש מבנו בקשות מוזרות שהיו נראות חסרות תכלית, אך את פקודת אביו שמרה רוחו, ובמלוא יראת הכבוד קיים את כל הוראותיו במלואן בסבר פנים יפות.

לתומו חשב ה'ברכת אברהם', שמחלת הסוכר ממנה סבל אביו מטרידה את דעתו ובשל כך מבקש הוא את הבקשות הללו.

אך אז פנה אליו אביו ואמר לו: "בני, ודאי נראו לך הדברים שציוויתי עליך כעת, והבקשות שביקשתי ממך מיד בבואך מן הדרך עוד בטרם הספקת לנוח, כבלתי הגיוניים.

דע לך, בני, שחש אני כי שעתי האחרונה קרבה. רציתי ללמדך, שלאחר פטירתי מהעולם, כאשר תהיה לך איזו שאלה או התלבטות, תחשוב לפני כן: מה היה אבי אומר על כך? מה היתה דעתו בשאלה כזו? ובדרך זו תנהג.

ואבקשך בני, גם אם דעתי נראית בעיניך בלתי נכונה והפוכה מההיגיון, עשה בכל אופן כפי שהיתה דעתי ורצוני בעולם הזה.

כנראה, שואל אתה את עצמך, לשם מה פקדתי עליך את כל הפקודות המשונות הללו?! הן יכולתי לומר לך זאת מיד!

תשובתי היא, כי אם הייתי אומר לך זאת, היית שומע ואכן מבטיח לי שכך תעשה, אולם בפועל אינני יודע אם כך אכן היית עושה.

אך כעת, שבפועל עשית מעשים תמוהים בעיניך רק משום שכך ביקשתי ממך, בטוח אני שנחקקו הדברים בעצמותיך וכן תנהג..."

בהנהגתו זו של רבי נח וינברג יש להסביר גם את כוונתו של יצחק אבינו שביקש מעשו להביא לו צבי בעבור קרבן פסח, אף שחיה אינה כשרה להקרבה.

מכיוון שלפני מותו ביקש ללמדו לקח זה: עשה את רצונו של אביך, אף כאשר נראים הדברים בעיניך תמוהים ובלתי הגיוניים!

למען יאריכון ימיך

העיירה **צאנז**, **גליציה**, שנת תש"ב. מחוץ תשכל חרב, ומחדרים אימה.

בחוץ נערכת אקציה רצחנית: יהודי העיירה מצטווים להתאסף בכיכר העיר עם צרורותיהם, משם יצאו למסע עלום - מסע שהסתיים בכבשני המוות באושוויץ.

איש לא ידע באותה שעה להיכן מועדות פניהן של רכבות המשא בהן נדחסו אלפי יהודים כבהמות, אך אף אחד מהיהודים שבעיירה לא השלה את עצמו שהנאצים דורשים את טובתו.

פחות משעה ניתנה ליהודי העיירה להתארגן לקראת שילוחם אל הבלתי נודע.

היה עליהם לארוז את כל חייהם בפרק זמן קצר ובלתי אפשרי שכזה, ולצאת ליעד עלום.

הבהלה היתה עצומה, בכל בית התרוצצו כולם, וניסו לארוז את החפצים הנחוצים ביותר, איש לא ידע מה ילד יום.

אנשים לקחו את הטלית והתפילין, מזון לדרך, בגדים חמים, מזכרות אישיות ותרופות. היו שלא יכלו לצאת לדרך ללא גמרא או משניות, ומי שהיו ברשותו חפצי ערך וכסף מזומן הטמין אותם באמתחתו. כל אחד נפרד מביתו, מחפציו ומחלק גדול מאישיותו.

בבית אחד בעיירה התנהלו הדברים בצורה שונה לחלוטין.

בבית משפחת **אפטרגוט**, קורא האב לבנו ואומר לו: "מוישל'ה תביא לי חולצה של שבת". הילד מציית לאביו ורץ במהירות להביא את החולצה.

הזמן דוחק, הילדים של שנות ה'ת"ש התבגרו טרם זמנם, ומוישל'ה הקטן חש בסכנה הממשמשת ובזמן הקצר שעומד לרשותם.

מבעד לחלון נשמעו היטב נביחות הכלבים וצרחות חיילי האס-אס ימ"ש.

"מוישל'ה, תכניס גחלים למגהץ ותחמם אותו". הילד תולה באביו מבט תמה; חימום מגהץ בתקופה ההיא לא היה ענין פשוט, היה עליו להדליק אש, לחמם גחלים, וכשרתחו - להכניסן למגהץ, אבל ילד טוב אינו שואל שאלות על אביו, הוא עושה מה שאומרים לו.

בזה לא תמה סדרת ההוראות המוזרות. צחצוח נעליים, חימום מים, וכהנה וכהנה בקשות מוזרות בשעה היקרה מפז. הדקות נוקפות, עוד רגע כבר מסתיימת השעה, ואבוי למי שלא יתייצב בשעה היעודה.

כמה רגעים לפני שמוכרחים לצאת, פונה האב לבנו ואומר לו:

"בני יקירי, נראה שאנו עומדים להיפרד זה מזה, מי יודע מתי אני ואמך נזכה לראותך שוב, אם נזכה לכך, איש אינו יודע להיכן מוליכים אותנו ואם נצא מזה בחיים.

הרוצחים עומדים מוכנים בכיכר העיר, ודבר טוב לא עתיד לצאת מהם.

רציתי להעניק לך צידה לדרך. מה יכולתי לתת לך, שיילווה אותך לכל החיים?

כסף מזומן? יהלומים? הרי הם יחרימו הכל! מזון? כעבור זמן קצר ביותר לא יישאר ממנו כלום!

בני היקר, נתתי לך את הדבר החשוב ביותר: את מצוות כיבוד אב ואם, שעל קיומה זוכים לאריכות ימים.

זכית לקיים את המצווה בזמן קשה כל כך ומתוך חוסר הבנה מוחלט, אך ורק כדי לקיים את רצון ה'. בזכות זה תזכה להאריך ימים ותשרוד את המלחמה הארורה הזאת..."

וכשר' **משה אפטרגוט** היה מספר את הסיפור הזה, הוא היה אומר:

"והנה רואים אתם בעיניכם, זכות המצווה עמדה לי!

מכל בני עירי ומשפחתי - נשארתי אני בחיים.

ראיתי את מלאך המוות מול העיניים פעמים רבות מאוד, עברתי צרות נוראות וייסורים מרים - ושרדתי. בזכות מסירות נפש למצוות 'כבד את אביך ואת אמך', זכיתי ל'למען יאריכון ימיך'!"

כי נר מצוה

ויחרד יצחק חרדה גדלה עד מאד ויאמר מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואכל מכל בטרם תבוא ואברכהו גם ברוך יהיה
(בראשית כז לג).

רש"י מפרש כי החרדה העצומה שאחזה ביצחק באותו רגע היתה מפני שהוא ראה גיהינום פתוחה מתחת עשו.

הקשה **רבי אריה צבי פרומר** הי"ד ה'גאון מקוז'יגלוב' בספרו **'ארץ צבי'** (פרשת תולדות): הרי לא היתה זו הפעם הראשונה שבה עשו נכנס אל אביו. מדוע ראה יצחק את הגיהינום פתוחה מתחתיו דווקא כעת, ולא באף אחת מהפעמים הקודמות שבהן עשו הגיע אליו?

מעבר לכך, קשה להבין: ישנם סיפורים רבים על גדולי ישראל שידעו להבחין מיד בטיבו של האדם שעומד מולם, האם הוא צדיק או חלילה להפך. כיצד ייתכן שיצחק אבינו טעה לגבי עשו במשך זמן רב כל כך, ורק כעת התגלה לו שהוא רשע מרושע?!

הדבר יובן על פי מעשה שהיה:

הרב הקדוש **רבי יעקב יצחק מלובלין** זי"ע, היה ידוע בכוח ראייתו הרוחנית וברוח קדשו, עד שבעבורם זכה לכינוי **'החוזה מלובלין'**. באחד הימים הגיעו אליו שליחים מעירה שבה פעל 'מוסר' - יהודי שהידרדר והלשין לשלטונות על בני קהילתו, הלשנות שהעמידו את חייהם בסכנת מוות ממשית.

פרנסי העיירה, שלא מצאו מוצא אחר מול האיום, שלחו את נציגיהם אל ה'חוזה' כדי שיעתיר בתפילה שהמלשין יסתלק מן העולם. השליחים רשמו את שמו של אותו מוסר על פתק והגישו אותו לרבי. ה'חוזה' הביט בפתק, ואז פנה אליהם בתמיהה: "מה אתם רוצים מהאדם הזה? נשמתו מאירה בכל העולמות!"

השליחים נדהמו. הם הכירו היטב את פשעיו של אותו אדם, ולא הצליחו להבין כיצד הרבי אינו מבחין ברשעותו ואף טוען שנשמתו מאירה בכל העולמות. הם החליטו להמתין להזדמנות אחרת, וכעבור זמן מה הגישו את שמו של המלשין לרבי פעם נוספת.

הפעם, כשהביט ה'חוזה' בפתק, אחז בו זעזוע עמוק. הוא אמר בכאב: "אדם שפל כזה, המוכן להסגיר יהודים אחרים ולסכן את חייהם עבור בצע כסף... בעזרת השם הוא יסתלק בקרוב מן העולם, ולא יוכל עוד להרע לאיש".

השליחים המופתעים פנו לרבי ושאלו: "מדוע בפעם הקודמת שהבאנו את הפתק אמר הרבי שהוא מאיר בכל העולמות, ואילו כעת התגלתה האמת על מעשיו הרעים?"

השיב להם ה'חוזה': "צאו ובדקו מה עשה אותו אדם בשעה שהגשתם לי את הפתק בפעם הראשונה".

והנה התברר שבאותם רגעים שבהם באו אל ה'חוזה' בפעם הראשונה, עסק המלשין בהדלקת נרות חנוכה.

אמר להם הרבי: "אם כן, מה אתם תמהים? כשיהודי מקיים מצווה, נשמתו מאירה בכל העולמות באור כה גדול, שבאותה שעה פשוט אי אפשר לראות בו שום רע".

לפי זה אפשר לתרץ את השאלה, כיצד רק עתה יצחק ראה את הגיהינום הפתוחה מתחת עשו.

בכל השנים, היה עשו מסור בכל ליבו למצוות כיבוד אב. הוא זה שדאג במסירות לכל מחסורו של יצחק, ובכל פעם שנכנס אל אביו - עסק במצווה הגדולה הזו. לכן, יצחק פשוט לא יכול היה לראות בו שום רע; בזמן שיהודי מקיים מצווה, נשמתו מאירה באור כה גדול שמכסה על כל חטאיו.

אבל הפעם הזו היתה שונה לחלוטין. עשו נכנס אל אביו כשיעקב כבר הקדים אותו והביא ליצחק את המטעמים, כך שלמעשה אביו כבר קיבל את מבוקשו. הפעם עשו לא בא במטרה לשרת ולכבד את אביו, אלא מתוך רצון לקבל את הברכות, בנוסף, הוא כלל לא מלא את מבוקשו של אביו, שכן יצחק ביקש ממנו להביא לו בשר כשר, והנה מובא בתרגום יונתן (כז לא), שעשו הביא ליצחק בשר כלב.

בעת הזו, ללא אור המצווה שהסתיר את מעשיו הרעים של עשו, נחשפה האמת המרה לנגד עיניו של יצחק, והוא נחרד חרדה גדולה כשראה גיהינום פתוחה מתחתיו.

'רצה באשר יצרך יוצרך'

לאחר שהבין יצחק כי יעקב הוא זה שקיבל את הברכות בפועל, אמר: 'מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואכל מכל בטרם תבוא ואברכהו גם ברוך יהיה'.

רש"י מבאר את פשר המילים 'גם ברוך יהיה' כי יצחק ביקש למנוע טענה עתידית, שאלמלא התרמית של יעקב, הוא לא היה זוכה לקבל את הברכות כלל. לכן, ברגע שהבין את האמת, הסכים יצחק עם המעשה מרצונו ומדעתו.

אך כאן מתעוררת תמיהה עצומה: הרי יצחק חפץ בכל ליבו לברך את עשו. מה ארע באותו רגע שבו גילה כי בירך את יעקב בטעות, שגרם לו לשנות את דעתו ולהחליט שהברכות אכן ראויות ליעקב? מדוע בחר יצחק להסכים עם הברכות, ובניגוד לפעם הראשונה בה בירך אותו במחשבה שהוא עשו, כעת בירך אותו בידיעה גמורה שהוא יעקב, ואמר 'גם ברוך יהיה'? היה עליו לכעוס על יעקב ואף לקלל אותו על כך שנטל את הברכות במרמה!

סיפור מצמרר מימי השואה יכול לשפוך אור על הענין:

ר' בנימין אריה גולדשטיין, מהעיירה הודאהזי שבהונגריה, סיפר על הלילה הנורא שבו פרצו הנאצים ועוזריהם לבית משפחתו ולקחו בכפייה את אביו, ר' פישל גולדשטיין, לעבודת כפייה.

בתוך הבהלה והחטיפה המהירה, האב לא הספיק להיפרד מבני משפחתו כראוי או לומר להם מילות פרדה ארוכות. אך ממש ברגע האחרון, תוך כדי שהנאצים גוררים אותו החוצה אל הבלתי נודע, הצליח לצעוק לעברם:

"בימים האלה, כשכולם נתונים בסכנה, אף אדם אינו יכול לדעת מה באמת טוב עבורו. לכן, אל תנסו לבחור בעצמכם את הגורל שלכם, אלא לכו לכל מקום שיוליכו אתכם מהשמים. קיימו בעצמכם את שנאמר בתחנון 'נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמו', אבל אתם - אל תבחרו דבר!"

לאחר אותו לילה שבו נחטפו כל הגברים לעבודות כפייה, ניסו תושבי העירה שנותרו למצוא מקלט ומסתור אצל איכרים גויים מהסביבה, שהסכימו להעסיק יהודים בחוותיהם ובכך להגן עליהם.

"אני, אימי וששת אחי פנינו אל מרכז העירה, המקום שבו התקבצו כל המשפחות היהודיות בניסיון למצוא מעסיק גוי שייקח אותן אליו. זכרנו היטב את מילותיו האחרונות של אבא, והחלטנו שלא לפנות מיוזמתנו לאף אחד, אלא פשוט להמתין בשקט שמישהו יפנה אלינו.

לפתע הבחנו בתוך ההמון באזרח אוסטרי שהיה נראה אדם הגון ומכובד מאוד, בעל חזות של איש דת רחום ומיטיב. יהודים רבים פנו אליו בתחינה שיסכים לקחת אותם איתו. גם אימי החלה לצעוד לכיוונו, אך באותו רגע תפסתי בידה בבהלה גדולה וזעקתי בבכי: **"אמא, אבא אמר לא לבחור כלום!"** אימי השתכנעה מדברי ונעצרה על עמדה. בסופו של דבר, אדם אחר פנה אלינו מיוזמתו, וכולנו - שבעת האחים - הלכנו עימו, מלבד אימי שמצאה מקום מסתור נפרד.

כעבור מספר חדשים נכנעה גרמניה הנאצית והמלחמה הנוראה הגיעה לקיצה. מיהרנו לברר מה עלה בגורלם של חברינו ומכרינו שהלכו עם אותו אוסטרי בעל המראה האצילי, שהתגורר בסמוך למקום שבו שהינו. כשהגענו לשם, נגלה לנגד עינינו מחזה מחריד: כל היהודים שבחרו ללכת עם אותו אדם 'הגון' היו שרועים על הארץ ללא רוח חיים, לאחר שזה רצח אותם במו ידיו. התברר שברגע ששמע אותו אזרח אוסטרי על השחרור הקרוב, הוא פקד על כל היהודים שהיו עמו לשכב על הרצפה, שלף את אקדחו ורצח את כולם אחד אחרי השני - השם יקם דמם.

לאחר המלחמה התאחדנו מחדש ומצאנו הן את אימי והן את אבי; המשפחה כולה שרדה בנס".

"מאז אותו יום", סיכם ר' בנימין אריה גולדשטיין, "אינני בוחר לעצמי דבר. אני מתמסר לחלוטין לתכניותיו של הקדוש ברוך הוא, הולך רק לאן שהוא מוביל אותי, ומשתדל בכל רגע רק לראות להיכן הקדוש ברוך הוא מוביל אותי".

למעשה הנהגה רוחנית זו כבר נכתבה על ידי רבנו **הרא"ש** בספרו **'ארחות חיים'** (ליום רביעי, אות סט): **'רצה באשר יצרה יוצרך'**. על האדם להתבונן ברצונו של הבורא, לקבל את המציאות כפי שהיא ולהתאים את עצמו אליה, מבלי לנסות להאבק במה שהועידו לו השמים. כך בדיוק נהג גם יצחק אבינו. כאשר ראה שלמרות כל תכניותיו ורצונו העז לברך את עשו, יעקב הוא שקיבל את הברכות, הוא לא ניסה להילחם בכך או להתנגד. הוא הבין מיד שזהו רצונו של הקדוש ברוך הוא, והסכים עם הברכות מדעתו, בבחינת 'רצה באשר יצרה יוצרך'.

תהילים

המשך מעמוד א'

וכך פחתה האמונה והלכה במקביל לירידת הדורות. אם בזמן דוד המלך, יכול היה לצאת למלחמה ולפעול בגבורתו בלא חשש שיהרהרו שזרועו היא שהושיעה להם, בימי אסא היתה אמונתם פחותה, אך ברדיפתו אחרי אויביו עדיין לא היו ישראל נכשלים בביטחון בכוח הזרוע, ובדור הבא בימי יהושפט, כבר עלה החשש כי רדיפה אחר האויבים תגרום להחלשות האמונה, וביקש לומר שירה בלבד.

אכן, בימי חזקיהו המלך, חשש שאף אם יאמר שירה בלבד, עלולים ישראל לחשוב שיכולים הצדיקים לחולל פלאות בכוחם הרוחני בלבד, ועל כן ביקש שהישועה תעשה בשעה שהוא ישן על מיטתו.

מכך נלמד, כי אמירת שירה אינה דבר הנתון ביד כל אדם, ואפילו ביד מלכי ישראל, וזקוקים לזכות מיוחדת כדי לאמרה. ובשעת סכנה רוחנית ממחשבת עצמיות, מחשבה של כחי ועצם ידי המחלישה את האמונה בה' - אין אומרים אפילו שירה.

שם אלקי יעקב

יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב
(תהלים כ ב).

בשעת צרה מבקש דוד המלך עליו השלום: 'ישגבך שם אלקי יעקב'. לא בשמו של אברהם ולא בשמו של יצחק נתלה המזמור, אלא דווקא בשמו של יעקב אבינו. סודו של שם זה טמון בדרכו של יעקב לדבוק במידותיו של הבורא ולהמשיך רחמים וחנינה לעולם.

ביאור לדבר נמצא בדברי **רבנו משה אלשיך**, שכתב בספרו **'תורת משה'** על התורה (במדבר יד כ) בשם הספר הקדמון **'לבנת הספיר'** (פר' וירא), שקיבל ממורו שדקדק בלשון חכמינו שאמרו: "כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה", ולא אמרו 'יאמרו לפני כסדר הזה'.

והכוונה היא, שלא די שיאמרו בני ישראל את שלוש-עשרה המידות בלבד ובכך יסולח להם עוונם, אלא שעליהם 'לעשות כסדר הזה'. כלומר, לדבוק בשלוש-עשרה המידות של הבורא, שהוא 'א-ל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת' וכל המידות הנאמרות שם. וכדרך שאמר התנא הקדוש **אבא שאול** (שבת קלג:): "הווי דומה לו. מה הוא חנון ורחום - אף אתה היה חנון ורחום".

ובדומה לזה מצאנו בדברי **חכמינו** (ספרי עקב מט) שדרשו על הכתוב (דברים יא כב) 'ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו': "ואלו הן דרכי המקום: 'ה' ה' א-ל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת'". ואמרו שעל האדם לדבוק במידותיו, מה הוא נקרא רחום, אף האדם יהיה רחום, ומה הוא נקרא חנון אף האדם ידבק במידת החנינה.

וכאשר ינהגו כן ויזכו לדבוק במידותיו, ימחל להם הבורא יתברך על כל עוונותיהם.

וכאן המקום להביא את ביאורו הנפלא של הגאון הקדוש **רבי פינחס הורוויץ מפרנקפורט** זי"ע בעל ה**'הפלאה'** בספרו **'פנים יפות'** (ויקרא ז כא), שם הסביר שיעקב אבינו, עליו השלום, דבק במידותיו של הבורא יתברך במידה כזו, עד שאמרו **חכמינו** (מגילה יח:) על הפסוק (בראשית לג כ) 'ויקרא לו אל אלהי ישראל', שהקדוש ברוך הוא קראו ליעקב 'אל', ועל כן זכה

המשך בעמוד ד'

לשנים-עשר שבטים, כנגד שתים-עשרה המידות הנותרות שדבק בהן.
וזה פרושו של הכתוב שלפנינו: 'ענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב', שבעת צרה ידבקו ישראל במידותיו של הקדוש ברוך הוא, כשם שדבק יעקב אבינו שזכה לכינוי 'אל', ואזי מובטחים הם שיענו.

מזעקה להדילה

אלי אלי למה עזבתני... אלהי אקרא יומם ולא תענה... ואתה קדוש יושב תהלות ישראל (תהלים כב ב-ד).
יש שעות שבהן זעקתו של היהודי בוקעת מעומק לבו, אך נדמה לו כי שערי שמים ננעלו בפניו: 'אלי אלי למה עזבתני... אלקי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי'. והנה, בתוך אותה זעקה עצמה, עובר דוד המלך עליו השלום ואומר: 'ואתה קדוש יושב תהלות ישראל'. כיצד משתלבת כאן התהילה, בשעה שהלב מלא כאב והתפילה עדיין לא נענתה?
את התמיהה הזאת מעמיד הגאון **רבינו משה סופר** זי"ע, בעל ה'**חתם סופר**', **בדרשותיו** (פר' זכור תקנ"ד), ותשובתו אינה אמורה רק לאותה שעה שעמדה אסתר בחצר הפנימית של המלך אחשורוש, אליו לא הורשתה להכנס; היא מגלה דרך בעבודת הבורא לכל יהודי העומד בעת צרה.
את תשובתו מבאר ה'חתם סופר' על פי מאמר **חכמינו ז"ל במסכת אבות** (פ"ד מט"ו): "אין בידינו לא משלוות הרשעים ולא מייסורי הצדיקים", כלומר, אין אנחנו מבינים מדוע מתנהל העולם באופן שישנו רשע וטוב לו, ולעומתו, צדיק הנאלץ לסבול ורע לו, אבל זו מציאות קיימת שאי אפשר בעולם הזה להגיע לזיכוך ולתיקון האמיתי בלא קושי, צער ומשיכה אל החומריות הגשמית.
כי רק על ידי שהאדם מצטער בכל הניסיונות העוברים עליו ועומד מול יצרו המושכו לגשמיות ומתרחק ממנה, הוא מתקרב אל הבורא יתברך, ועל כן שיבח דוד המלך בתהלים (קיח כא) וייקר את הקושי שזימן לו השם יתברך - 'אודך כי עניתני' מלשון עינוי, כפרושו של המלבי"ם, כי ידע שדווקא על ידי העינוי והצער תצמח הישועה וההתקרבות - 'ותהי לי לישועה'.
על פי יסוד זה מוכח שרצון ה' האמיתי הוא שיתעצם האדם כנגד כל הקשיים ודווקא מתוכם ידבק בו, וכשאין האדם מסוגל לעמוד בכך, לעיתים אכן נעשה לו נס, אבל אין זה רצון הבורא שיעבדו אותו כך, אלא מתוך הקושי דייקא.
כיוצא בזה מסופר **בגמרא** (שבת נג:) על אדם אחד שנעשה לו נס בשינוי סדרי הטבע, ואמרו עליו חכמים: "כמה גרוע הוא אדם זה שבגללו נשתנו סדרי בראשית".
ללא ספק היה אותו אדם ראוי לנס שנעשה לו, אבל אם היה עובד את הבורא יתברך מתוך הקושי והצער ללא צורך בניסים, היה זה חשוב יותר בשמים.
שב ה'חתם סופר' אל לשון המזמור ומיישב את התמיהה שבה פתחנו.
כל זמן שזעקתו של האדם באה מתוך תרעומת, מפני שאינו מוכן לקבל את הדרך שבה בחר הקדוש ברוך הוא להנהיגו באותה שעה, מתקיים בו 'אלקי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי'. הבורא יתברך כביכול 'יושב' - ממתין ומצפה ל'תהלות ישראל': שהיהודי יצרף אל תפילתו גם שבח והודאה, ויקבל באמונה ובשמחה את הנהגתו יתברך. כאשר הזעקה נעשית לתפילה של אמונה ולא לטענה, נפתחים לפניו שערי ישועה.
אסתר המלכה עצמה היא דוגמה לכך. היא לא חדלה מלזעוק ולהתפלל, אך לצד תפילתה פעלה מתוך אמונה וקבלת הנהגת הבורא. במשתה שעשתה ביטאה, לפי ביאור ה'חתם סופר', קבלת עול הגלות בשמחה ובהכנעה; ובכך החלה הישועה עוד קודם שביקשה מאחשורוש על אחיה היהודים.
ואם כך, שמא מוטב לאדם לשתוק ולא להתפלל על צרתו?
בוודאי שלא. הבורא יתברך חפץ בתפילתם של ישראל, ואף אסתר עצמה ביקשה והתחננה. אלא שתפילה שלמה אינה באה מתוך תרעומת על הנהגת הבורא, אלא מתוך אמונה שגם מה שאין האדם מבין בא מאתו יתברך ולתכלית טובה. תחילה מקבל היהודי את רצון קונו באמונה ובשמחה, ומתוך כך הוא שופך לפניו את לבו ומייחל לישועתו.
אפשר לבכות, לזעוק ולהתחנן, ועם כל זאת להוסיף ולומר: 'ואתה קדוש יושב תהילות ישראל'. הזעקה אינה סותרת את ההודאה; אדרבה, כשהיא כרוכה באמונה ובקבלת הנהגתו יתברך, נעשית גם היא עצמה פתח לישועה.

הרועה המלווה

ה' רעי לא אחסר... גם כי אלך בגיא צלמות... אך טוב וחסד ירדפוני (תהלים כג א-ו).
רועה נאמן אינו עוזב את צאנו בשעה שהדרך נעשית קשה. הוא מוליך אותו בנאות דשא, יורד עימו אל הגיא החשוך, ובשבטו ובמשענתו מחזירו אל הדרך העולה.
כך ראה דוד המלך עליו השלום את הנהגת הבורא עמו: 'ה' רעי לא אחסר' - וממילא 'גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע, כי אתה עמדי'.
על מנת לזכות למידת האמונה זקוק כל אדם לסיוע מן השמים, ותמיד עליו להתפלל על כך, שיעזרהו ה' יתברך לתת בו מבטחו בכל תהלוכותיו בעולם, כמו שאמר דוד המלך עליו השלום ה' רעי לא אחסר, ופרש הרב הקדוש **רבי מנחם מנדל מלינסק** זי"ע שהיה דוד המלך מתפלל שאף פעם לא תחסר לו אמונה זו שה' הוא הרועה אותו מעודו.
זו הכוונה 'ה' רעי', שהידיעה הזאת לעולם לא אחסר, שלא תחסר ממנו האמונה בה' יתברך הרועה ומנהיג את האדם בכל דבריו.
ועל דרך זו פירש בנו הרב הקדוש **רבי נפתלי מרופשיץ** זי"ע בספרו **'זרע קדש'** (תולדות ד"ה ועוד י"ל ויעתר הד') את הפסוק (בראשית כה כא) 'ויעתר יצחק' שכל ימיו היה מתפלל יצחק לה', ומה היתה תפילתו? 'לה' לנכח אשתו', 'אשתו' היא כנסת ישראל, ועל דבר זה ביקש יצחק אבינו, שיהיה ה' תמיד לנוכח עיני כנסת ישראל, שבכל עת ובכל זמן יפנו כנסת ישראל לנוכח ה' יתברך, לדעת שהכל בא ממנו יתברך שמו לעד.
אמונה זו אינה רק בשעה שהדרך נוחה ומאירה. עיקר מבחנו של האדם הוא כאשר הרועה מוליכו בנתיב שאינו מבין, בתוך 'גיא צלמות', גם שם עליו לזכור 'כי אתה עמדי'.
וגדול הוא כוח האמונה בשעת הצרה, שכפי מה שמאמינים שתכלית הדין היא רחמים, כך זוכים להתגלות הטוב בפועל.
וזהו שביקש דוד המלך 'גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע', גם בעת צרה שאין רחמי ה' נגלים לעין גם כן לא אירא רע, והוסיף לבקש 'אך טוב וחסד ירדפוני', שירדפהו חסד, הן חסד נגלה והן חסד נסתר, הן טוב שהוא חס"ד במספר קטן, והן חסד נגלה, ובכוח האמונה נזכה שיתהפך ה'טוב' ל'חסד' ויתגלו רחמיו יתברך עלינו בשלמות.
וכאשר האדם נאחז בידיעה שהבורא עמו גם בתוך הגיא, הוא יודע שהירידה אינה סוף הדרך. שבטו של הרועה אינו בא לדחותו, אלא להוליכו אל המשענת ואל העלייה שתבוא אחריה.
על כל אדם עוברים בחייו זמני עלייה וזמני ירידה, והעצה להתחזק בזמני הירידה היא לדעת שהקדוש ברוך הוא, הוא העומד מאחרי כל הקשיים העוברים עליו, ואין שום צרה הנמשכת לעולם אלא ישוב הגלגל ויתהפך עליו למוטב.
וכן מצינו בדוד המלך עליו השלום שעברו עליו זמנים קשים בימי חייו, והיה מחזק עצמו באמרו 'שבטך ומשענתך המה ינחמני', ופרש **רבנו עובדיה ספורנו** שדוד נתן אל לבו שכבר היה כן בעבר, שהכה אותו ה' בשבט חובלים, ואחר כך תמך אותו לעזרו במשענתו, וכמו שהיה כן בעבר שאחר המכה באה הסמיכה, זו היא נחמתו שגם להבא ישוב ה' לסמכו במשענתו אחר שהכה אותו בשבטו, וזהו החיזוק לכל אדם בשעת קושי וסבל, לדעת שכל קושי הוא זמני ואחריו תבוא הרווחה.
זהו חוט האמונה השזור לאורך המזמור: 'ה' רעי' - שלא תחסר מליבנו הידיעה שהוא מנהיגנו; 'כי אתה עמדי' - גם במקום החשוך ביותר, 'שבטך ומשענתך המה ינחמני' - מפני שגם הירידה עצמה נתונה ביד הרועה, והוא המוליך ממנה אל הטוב והחסד. היודע זאת אינו נשאר בגיא, אלא הולך בו בלב בטוח עד שישוב וישב בבית ה' לאורך ימים.

לה' הארץ – לאחד הברכה

לה' הארץ ומלואה תבל וישבי בה (תהלים כד א).
האדם יוצא אל שדהו, זורע וקוצר, טוחן ולש, ולבסוף עומדת לפניו פת הראויה לאכילה. בשעה זו עלול הוא להרגיש כי עמל כפיו הוא שהביא לו את לחמו. כנגד מחשבה זו פותח דוד המלך עליו השלום ואומר: 'לה' הארץ ומלואה'. אולם במקום אחר נאמר: 'והארץ נתן לבני אדם'. אם הארץ לה' היא - כיצד ניתנה לבני אדם?
על כן צריך האדם להיות בבחינת "מאמין בחי עולמים וזורע", ולזכור בכל שלב שהכול מאת הבורא יתברך שמו. לשם כך ניתנו התרומות, המעשרות והביכורים, כדי שבכל מלאכת השדה יכיר כי לא כוחו ועוצם ידו עושים לו חיל; יש מנהיג לבירה והכול מאתו יתברך.
כל עוד הוא ממתין לגשמים, הרי הוא חש היטב כי תלוי הוא בחסדי שמים. אבל לאחר שצמחה התבואה והוא קוצר, טוחן ולש, עלולה להתגנב ללבו המחשבה שהדבר תלוי בחריצותו. דווקא בסוף המלאכות, כשהבצק עומד להיכנס לתנור, נצטווה להפריש חלה מראשית העיסה. אף שכבר הפריש תרומות ומעשרות בשדה, חוזרת מצוות חלה ומזכירה לו שהקדוש ברוך הוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, והוא הקוצב לכל בריה די מחסורה.
זו היא עקירת שורשה של עבודה זרה: שלא לייחס כוח לשום דבר מלבד אלוקותו יתברך. האדם ממתין ואינו אוכל מיגיעו עד שייתן חלק למקום, ובכך הוא מבטל מלבו גאווה וישות ומכיר שהוא וכל קניינו שייכים לאדונו יתברך.
האדם עשוי לחשוב שככל שירבה בחריצות ובהשתדלות, כך תרבה הצלחתו. אולם ביחס למצוות חלה אומר הנביא **יחזקאל**: 'וראשית עריסותיכם תתנו לכהן, להניח ברכה אל ביתך', וחכמינו ז"ל אמרו כי המפריש חלה זוכה לברכה (שבת לב:). נמצא שלא היגיעה לבדה היא המביאה את השפע; דווקא כשהאדם נותן מראשית עמלו לשמים, מונחת הברכה בביתו.
הפרשת החלה מקשרת אפוא את האדם עם בורא העולם, ומשרישה בו כי הלחם וכל אשר לו מאת ה' הם. אך גם לאחר שהפריש חלה והפת מותרת באכילה, עדיין לא הושלם סדר העבודה; קודם שייהנה ממנה עליו לברך.
כך אמרו **חכמינו ז"ל** (ברכות לה.): "כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה - כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר 'לה' הארץ ומלואה'". רבי לוי הקשה: מצד אחד נאמר 'לה' הארץ ומלואה'', ומצד שני 'והארץ נתן לבני אדם'. ותירצו: "כאן קודם ברכה, כאן לאחר ברכה".
קודם שבירך האדם, המזון אינו שלו כלל; הוא עומד עדיין ברשותו של אדון הכול. בברכה נוטל האדם רשות: הוא מודה לבורא על מזונו ומכיר כי אין הוא בעל הבית אלא מקבל מתנה. רק מתוך הכרה זו נעשית הארץ 'נתונה לבני אדם'. נמצא שמצוות חלה והברכה משלימות זו את זו. לאחר כל העמל מפריש האדם מראשית עיסתו לשמים, וברגע האכילה הוא מברך על הפת. כך נשמרת בלבו הידיעה כי גם הארץ שניתנה לבני אדם לא יצאה מרשותו של הבורא: לעולם 'לה' הארץ ומלואה'.

ספיר והלום
לשמיעת השיעורים - קול הלשון:
03-6171077